

Asia: VN/2821/2024

Lausuntopyyntö: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

a) Mitä vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

-

b) Selkeyttääkö ehdotus lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välistä rajanvetoa sijaishuoltopaikan arjessa? Jos ei, miten säännöksiä tulisi muuttaa?

-

2. Hallituksen esitysluonnoksessa esitetään terveydenhuoltolakiin (69 §) ja lastensuojelulakiin (16 b §) informatiivisluonteista viittausta voimassa olevaan sääntelyyn ns. hybridiyksikköjen perustamiseksi. Mitä vaikutuksia näette ehdotuksen taustalla olevan tavoitteen kannalta?

-

a) Ovatko ehdotukset sääntelyltään selkeitä ja käytännössä toteutettavissa?

-

b) Miten arvioitte henkilöstölle asetettujen vaatimusten riittävyyttä?

-

c) Ehdotuksen mukaan asiakassuunnitelma tulisi tarkistaa vähintään neljän kuukauden välein ja sen tueksi tulisi saada asiantuntija-arvio. Miten arvioitte sääntelyä lapsen rajoittamisen tarpeellisuuden arvioimisen sekä sen sisällön ja laajuuden tarkistamisen näkökulmasta?

-

d) Mikä on näkemyksenne ehdotetun palvelun suhteesta erityisen huolenpidon jaksoon?

-

4. Esitetään muutettavaksi ja selkeytettäväksi nykyistä erityisen huolenpidon sääntelyä. Ovatko ehdotukset tarkoituksenmukaisia ja toteutettavissa käytännössä?

-

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 4.

-

62 ja 63§ Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoittamista koskeva päätöksenteko

-

64 ja 70 a § Tekninen valvonta lastensuojelulaitoksessa

-

65 § Aineiden ja esineiden poisottaminen lastensuojelulaitoksessa

-

66 § Henkilöntarkastus

-

66 a § Henkilönkatsastus

-

67 § Omaisuuden, lähetysten ja tilojen tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen

-

68 § Kiinnipitäminen laitoksessa

-

68 a § Kiinnipitäminen lapsen laitoksesta poistumisen estämiseksi

-

69 a § Luvatta lastensuojelulaitoksesta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

-

69 b § Lapsen kiinniotto

-

69 c § Kiinniotetun lapsen kuljettaminen

-

69 d § Perhekodista luvatta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

-

69 e § Poliisin virka-apu laitoksesta ja perhekodista luvatta poissaolevan lapsen kiinniottamisesta ja kuljettamisesta

-

71 § Erityiset rajoitukset kuntouttavan suljetun laitospalvelun aikana

-

72 § Erityiset rajoitukset erityisen huolenpidon jakson aikana

-

6. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki Valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta koulusta ja täsmennettäväksi viraston nykyistä rakennetta. Vastaisivatko ehdotukset tätä tavoitetta?

-

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 6.

Ensi- ja turvakotien liitto ei kannata Valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta koulusta annetun lakiesityksen 6 §:n muotoilua, jonka mukaan palvelua ei voisi tuottaa ostopalveluna. Tämä olisi merkittävä muutos nykytilaan. Yhdymme Kanta-Hämeen ensi- ja turvakoti ry:n toimittamaan lausuntoon. Arviomme mukaan perheosaston siirtämisellä valtion tuotantoon ei saavuteta hyötyjä toimintaan kytkeytyvän erityisosaamisen, osaamisen kehittämisen, laadun, turvallisuuden, vaikuttavuuden tai kustannustenkaan näkökulmasta. Näin ollen esitämmekin poistettavaksi lakiesityksestä Valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta koulusta pykälän 6 ensimmäisen momentin toisessa lauseesta kohdan ”Palvelua ei voi tuottaa ostopalveluna.”

.

Perheosastosta yleisesti:

Vankilan perheosasto on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alainen lastensuojeluyksikkö, joka sijaitsee Vanajan avovankilan ja Hämeenlinnan vankilan alueella. Perheosaston toiminnasta vastaa Kanta-Hämeen ensi- ja turvakoti ry, joka on valtakunnallisen Ensi- ja turvakotien liiton jäsenjärjestö. Perheosasto on tarkoitettu odottavalle tai vauvan vanhemmalle (äidille tai isälle), joka tulee vankilaan suorittamaan vankeusrangaistusta tai joutuu tutkintavankeuteen. Kanta-Hämeen ensi- ja turvakoti ry on vastannut perheosastotoiminnasta ja kehittänyt työtä 15 vuoden ajan. Vanajan avovankilassa perheosastolla on 10 paikkaa vankeusvangeille lapsineen ja Hämeenlinnan vankilan osasto on kaksipaikkainen ja on tarkoitettu tutkintavangeille. Vankilan perheosaston Vanajan ja Hämeenlinnan yksiköt ovat vankilan tiloissa ja valvonnassa, ja yksiköiden toimintaa on toteuttanut Kanta-Hämeen ensi- ja turvakoti ry.

Lapsi sijoitetaan perheosastolle pääsääntöisesti lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteenä vankeusrangaistustaan suorittavan vanhempansa kanssa. Vankilan perheosastolle sijoitettavan lapsen tulee olla alle kaksivuotias. Jos lapsen etu sitä välttämättä vaatii, sijoitusta voidaan jatkaa siihen asti, kunnes lapsi täyttää kolme vuotta.

Lapsen sijoittamisesta vankilaan vanhempansa kanssa määritellään vankeuslaissa sekä lastensuojelulaissa. Vangin lapsen sijoittaminen vankilaan (vankeuslain 4 luku 10 § (12.2.2010/89): Vangin lapsen sijoittamisesta vankilaan ja hoidon järjestämisestä säädetään lastensuojelulaissa (417/2007). Päätöksen lapsen sijoittamisesta vankeusrangaistustaan suorittavan tai tutkintavankeudessa olevan vanhemman luo vankilan perheosastolle tekee hyvinvointialueen määräämä virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä Rikosseuraamuslaitosta kuultuaan (Lastensuojelulaki 13a §). Vanhemman sijoittamisesta perheosastolle päättää Rikosseuraamuslaitoksen asiakasarviointiyksikkö, joka myös koordinoi perheosastosijoituksia, selvittäen perheosastosijoituksen edellytysten täyttymisen yhteistyössä eri viranomaisten kanssa.

Perheosastolla työskentelee kahdeksan työntekijän tiimi, johon kuuluu perhetyöntekijöitä ja - ohjaajia sekä vastaava ohjaaja ja lähijohtaja. Perheosaston henkilöstöllä on joko sosiaali- tai terveydenhuollon perus- tai ammattikorkeakoulututkinto ja lisäksi työssä vaadittavaa lisä- ja täydennyskoulutusta erityisesti vauvan ja vanhemman vuorovaikutuksen tukemiseen, vauvan kaltoinkohtelun tunnistamiseen sekä kriisi- ja traumatyöhön.

Työn vaikuttavuus:

Rikosseuraamuslaitoksen tilastotietojen mukaan perheosastolle on vuosien 2010–2025 aikana sijoitettu 230 vankia lapsineen. Tilastotiedot osoittavat, että vain 32/230 perheosastolle sijoitetusta vangista on saanut uuden rikostuomion vapautumisensa jälkeen, mikä viittaa perheosastokuntoutuksen vaikuttavuuteen muun muassa uusintarikollisuutta ehkäisevänä interventiona. Vaikuttavuutta tukee Kanta- Hämeen ensi- ja turvakodilla oleva erityisosaaminen, jota on kehitetty tiiviissä yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Erityisosaaminen kohdistuu vangin rangaistusajan suunnitelmassa oleviin vanhemmuutta vahvistaviin ja rikoksettomuutta tukeviin tavoitteisiin perheosastojakson aikana. Kanta-Hämeen ensi- ja turvakodilla on käytössään vaikuttavuus mittari, joka tuottaa tietoa asiakkaan hyvinvoinnin muutoksista (aikuisen ja lapsen) perheosastokuntoutuksen aikana.

Pitkäjänteinen työn kehittäminen yhdessä Ensi- ja turvakotien liiton vaativan vauvatyön asiantuntijoiden, päihde-ensikotien sekä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa muodostaa vahvan ja ainutlaatuisen asiantuntija- ja kehittäjäverkoston, joka katoaa, mikäli toimintaa toteuttaa valtion lastensuojelulaitos. Hämeenlinnan vankilan ja Vanajan vankilan kanssa yhteistyö on toiminut aina hyvin ja työtä on kehitetty yhdessä. Työnjako on ollut selkeä ja perustunut työtä määrittäviin lakeihin ja selkeään työ- ja vastuujakoon. Riskinä on, että Valtion lastensuojeluyksiköllä ei ole riittävää osaamista tuottaa perheosastopalvelua eikä resursseja kehittää laadukasta, vauvaerityistä perheosastokuntoutusta osana nuoruusikäisten vaativia sijaishuollon palveluitaan. Uusintarikollisuuden ehkäisy on Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan ydintavoitteita, jota laadukas ja pitkäjänteisesti kehitetty työ perheosastolla tukee hyvin.

Viranomaistoiminta ja virkavastuu:

Säännöskohtaisissa perusteluissa mainitaan, että toiminnan luonteen kannalta olisi perusteltua, että palvelu tuotettaisiin viranomaistoimintana ja virkavastuulla. Väitettä ei kuitenkaan avata tarkemmin, eikä sille näkemyksemme mukaan löydy perusteita. Rikosseuraamuslaitoksen ja palveluntuottajan väliset vastuut ja tehtävät lapsen ja vangin/vanhemman osalta ovat selkeät ja lakien (mm. lastensuojelulaki, vankeuslaki) määrittämät. Rikosseuraamuslaitos vastaa osastolle sijoitetun

vangin/ vanhemman valvonnasta, rajoitustoimenpiteistä sekä rangaistuksen ajan suunnitelmasta ja palveluntuottaja vastaa lapsen asioista yhteistyössä hyvinvointialueen virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä kanssa (Lastensuojelulaki 13a §).

Perustuslain 124 §:n mukaan julkinen hallintotehtävä voidaan antaa muulle kuin viranomaiselle vain lailla tai lain nojalla ja vain, jos se on tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi eikä vaaranna perusoikeuksia, oikeusturvaa tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia. Merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä voidaan kuitenkin antaa vain viranomaiselle. Merkittävänä julkisen vallan käyttönä pidetään esimerkiksi itsenäiseen harkintaan perustuvaa oikeutta käyttää voimakeinoja tai puuttua muuten merkittävällä tavalla yksilön perusoikeuksiin. Perheosastosijoituksen aikana lapseen ei kohdistu sellaista julkisen vallan käyttöä, mikä edellyttäisi palvelun tuottamista viranomaistoimintana ja virkavastuulla.

Palveluntuottajan henkilöstö on turvallisuusselvitetty Suojelupoliisin toimesta.

Tietosuoja:

Säännöskohtaisissa perusteluissa mainitaan, että esitetty muutos selkiyttäisi myös tietosuojaan liittyviä kysymyksiä, kun palveluntuottajaan voitaisiin soveltaa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain (703/2023) säännöksiä kuten lain 64 §:ää sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisen tiedonsaantioikeudesta. Tavoitteena olisi vahvistaa palveluun liittyvien turvallisuustekijöiden tehokkaampaa huomioonottamista.

Laki (703/2023) sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä määrittää 48 § asiakastietojen kirjaamisesta sosiaali- ja terveydenhuollon ja muiden toimialojen välisessä yhteistyössä. Pykälän mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon ja muiden toimialojen monialaiseen yhteistyöhön osallistuvat henkilöt voivat salassapitosäännösten estämättä:

- 1) kirjata edustamansa organisaation asiakirjoihin sellaiset yhteistyössä saamansa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastiedot, jotka ovat välttämättömiä yhteisen asiakkaan asian hoitamiseksi sanotussa organisaatiossa; sekä
- 2) tallettaa yhteistyön perusteella laaditun asiakassuunnitelman sanotussa organisaatiossa, jos se on asiakkaan kannalta välttämätöntä siinä asiassa, jonka hoitamiseksi asiakirja on laadittu.

Palvelunantajan oikeudesta saada sosiaalihuollon asiakastietoja säädetään asiakastietojen käsittelylain lain (703/2023) 55 §:ssä. Sosiaalihuollon palvelunantajalla on oikeus saada ja käyttää muiden sosiaalihuollon palvelunantajien sosiaalihuollon asiakastietoja asiakkaan sosiaalipalvelun järjestämiseksi ja toteuttamiseksi. Tiedonsaantioikeuden edellytyksenä on asiakkaan antama luovutuslupa, jos kyse on muista kuin 56 §:n 1 momentissa tarkoitetuista tapauksista tai jollei muualla laissa ole säädetty tiedonsaantioikeudesta. Lupa koskee kaikkia sosiaalihuollon asiakkaan sosiaalihuollon asiakastietoja, ja sen laajuutta voi rajata kieltojen avulla. Muutos ei selkiytä tietosuojaan liittyviä kysymyksiä, sillä palveluntuottajaan voidaan soveltaa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain (703/2023) säännöksiä, vaikka toiminnan toteuttaja ei olisi viranomainen.

7. Esityksen tavoitteena on vahvistaa kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeutta erityiseen suojeluun. Vastaavatko ehdotukset tätä tavoitetta?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 7.

Lastensuojelulain muuttamiseksi tehdyt muutosesitykset ovat pääsääntöisesti kannatettavia ja vahvistavat lasten suojelua ja oikeuksia. Sen sijaan valtion lastensuojelulaitoksesta tehdyn lakiesityksen 6 §:ä emme pidä kannatettavana nykyiseltä muotoilultaan. Perusteluja tähän kohtaan olemme avanneet tarkemmin edellä kohdassa 6 ja jäljempänä kohdassa 8.

Lastensuojelulain muutosesitykset arviomme mukaan mahdollistavat esityksen mukaisesti lastensuojeluviranomaisille ja sijaishuoltopaikoille nykyistä riittävämmät ja tarpeelliset toimivaltuudet tehdä työtään lasten ja nuorten hyväksi. Rajoitusten käytön tulee olla kohtuullista ja oikeasuhteista ja lapsen perusoikeuksia kunnioittavaa, ja lapsen kuuleminen tulee tehdä asianmukaisesti. On tärkeää, että lapsen tilanteesta tehdään riskiarvio, jonka perusteella päätetään käytettävät toimenpiteet, joilla lasta suojellaan. Riskiarvio tulee tehdä tarvittavassa laajuudessa moniammatillisesti yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon, poliisin kanssa ja lasta tuntevien tahojen kanssa (myös yksityinen/3.sektori).

Viitaten STM selvitykseen Vaativat erotilanteet ja palvelujärjestelmä (2025), lastensuojelulain muutosten yhteydessä tulee varmistaa, että lastensuojelun toimenpiteillä tuetaan väkivallatonta lapsuutta. Sitä edistetään mm. seuraavien toimenpide-ehdotusten huomioimisella osana lakiuudistusta:

Ehdotus 26. Riskinarvioinnin ja turvasuunnitelmien tekeminen lapsen näkökulmasta ammattilaisia velvoittavaksi.

Ehdotus nro 4: Lapsen oikeus saada apua ja palveluja turvataan ja varmistetaan, että toinen vanhempi ei pysty estämään lapsen avun saantia. Lapselle tulee turvata subjektiivinen oikeus palveluihin ja hoitoon vaativissa ero- ja väkivaltatilanteissa sekä tehdä tarvittavat lainsäädännölliset muutokset sen varmistamiseksi, että lastensuojelun viranomainen voi päättää lapselle tarjottavasta avusta, jos vanhempi/huoltaja vastustaa apua.

Ehdotus nro 5: Lapselle nimetään edunvalvoja, joka on hänen tukenaan huoltoriitaprosessin aikana ja sen jälkeen. Lastensuojelun asiakkaina on lapsia, joiden vanhempien erokonflikti on pitkittynyt ja pitää sisällään eron jälkeistä henkistä/fyysistä väkivaltaa ja vainoa, vaarantaen lapsen turvallisen kasvun ja kehityksen. Edunvalvojan hakeminen vakavissa/pitkittyneissä huoltoriidoissa varmistaa, että lapsen oikeus tietoon, osallisuus ja kuulluksi tuleminen toteutuvat paremmin.

Ehdotus nro 9: Vahvistetaan ammattilaisten mahdollisuuksia velvoittaa vanhempia vastaanottamaan hoitoa tai palvelua.

Ehdotus nro 21: Lastensuojelun toimivaltaa tulee vahvistaa tukitoimien turvaamisessa lapselle ja vanhemmille, jos eronneilla vanhemmilla ei ole edellytyksiä yhteistoimintaan lapsen asiassa. Lastensuojelulakia tulee täsmentää tältä osin. Lapsen edun turvaaminen edellyttää lastensuojelulta vahvempaa auttamisprosessin johtamista, tiiviimpää eri toimijoiden yhteistyön koordinoitua ja toimivaa tiedon välittämistä. Lastensuojelulle tulee varmistaa riittävät resurssit ja tuki sosiaali- ja terveydenhuollon muilta toimijoilta, erityisesti psykiatrian ammattilaisilta, lapsen edun ja suojelun turvaamiseksi.

Ehdotus nro 13: Sopimuksettomien tai sopimuksen vastaisen tilan ehkäiseminen ja katkaiseminen. Lastensuojeluviranomaisten toimivaltaa ja keinovalikoimaa lapsen tapaamisoikeuksien turvaamisessa tulee vahvistaa, ja käyttää valvottuja tapaamisia (SHL) lapsen suojelemiseksi eron jälkeiseltä väkivallalta tai muulta vanhempien haitalliselta toiminnalta. Turvakotiaikana on varmistettava riittävä tuki lapselle ja kotiin jäävälle osapuolelle (nro 29.).

8. Vapaamuotoiset huomiot koko esityksestä.

Lastensuojelulain muuttamiseksi tehdyt muutosesitykset ovat pääsääntöisesti kannatettavia ja vahvistavat lasten suojelua ja oikeuksia. Sen sijaan valtion lastensuojelulaitoksesta tehdyn lakiesityksen 6 §:ä emme pidä kannatettavana nykyiseltä muotoilultaan. Lakiesityksen 6 § ensimmäisen momentin toisessa lauseessa todetaan, ettei palvelua voisi tuottaa ostopalveluna. Emme pidä tätä muutosta tarpeellisena emmekä myöskään riittävästi ja oikein perusteltuna.

Perheosastopalvelua on tuotettu laadukkaasti ja erityisosaamista vaativana ostopalveluna jo 15 vuoden ajan Kanta-Hämeen ensi- ja turvakoti ry:n toimesta. Yhteistyö Vanajan ja Hämeenlinnan vankiloitten kanssa on ollut sujuvaa ja pitkäjänteistä. Toimintaa on kehitetty yhdessä, ja työnjako on ollut selkeä. Nykyinen malli perustuu selkeään työnjakoon, jossa Rikosseuraamuslaitos vastaa vangin valvonnasta ja rangaistuksen täytäntöönpanosta, kun taas palveluntuottaja vastaa lapsen hyvinvoinnista yhteistyössä hyvinvointialueen sosiaalityöntekijän kanssa. Tämä rakenne on toimiva eikä edellytä viranomaistoimintaa palveluntuottajalta. Tällä rakenteella voi olla merkitystä myös toiminnan onnistumiseen, luottamuksen rakentumiseen asiakkaisiin ja toiminnan vaikuttavuuteen. Perheosastolle sijoitetuista vangeista vain pieni osa saanut uuden rikostuomion vapautumisensa jälkeen.

Ensi- ja turvakotien liitto ry on kehittänyt ja ylläpitänyt vauvoihin liittyvää erityisosaamista jo 80 vuoden ajan. Lisäksi ensi- ja turvakotien liitolla jäsenyhdistyksineen on useiden vuosikymmenten kokemus perheväkivallan ehkäisyyn ja auttamiseen liittyvästä työstä. Osaamista on kehittynyt jäsenyhdistyksiin sekä avotyöhön että laitoksiin (ensikodit ja turvakodit).

Kanta-Hämeen ensi- ja turvakoti ry on kehittänyt erityisosaamista vankilan perheosastopalveluksi, jossa keskeisinä osaamisalueina ja vahvuuksina ovat olleet vauvaerityinen työ, vauvan ja vanhemman vuorovaikutukset tukeminen ja vahvistaminen, traumatyö sekä vauvojen kaltoinkohtelun tunnistaminen. Toimintaa on kehitetty vastaamaan erityisesti vangin rangaistusajan suunnitelmassa oleviin vanhemmuutta vahvistaviin ja rikoksettomuutta tukeviin tavoitteisiin perheosastojakso aikana. Työn vahvuutena on erityisosaamisen ympärille rakentunut asiantuntijuus ja myös vuosien aikana kehittyneet asiantuntijaverkostot (mm. Rise ja ETKL). Tätä erityisosaamista, sen tukea ja kehitystyötä ei ole missään muualla tällä hetkellä olemassa.

Lakiesityksen perusteluissa toiminnan siirtämiseksi valtion tuotettavaksi viitataan perustuslaki- ja tietosuojakysymyksiin. Perustuslain 124 § mukaan julkisia hallintotehtäviä voidaan antaa muille kuin viranomaisille, kunhan se ei vaaranna perusoikeuksia tai oikeusturvaa. Perheosastolla ei käytetä

merkittävää julkista valtaa, joten toiminnan jatkaminen ostopalveluna on perustuslain mukaista. Myöskään tietosuojaan liittyvät asiat eivät muodosta estettä toiminnan jatkamiselle ostopalveluna. Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä (703/2023) mahdollistaa tietojen käsittelyn myös muille kuin viranomaisille ja sitoo myös yksityistä palveluntuottajaa. Palveluntuottajan henkilöstö on turvallisuusselvitetty, ja tietosuoja on jo nykyisellään asianmukaisesti järjestetty.

Arviomme mukaan perheosaston siirtämisellä valtion tuotantoon ei saavuteta hyötyjä toimintaan kytkeytyvän erityisosaamisen, osaamisen kehittämisen, laadun, turvallisuuden, vaikuttavuuden tai kustannustenkaan näkökulmasta. Näin ollen esitämmekin poistettavaksi lakiesityksestä Valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta koulusta pykälän 6 ensimmäisen momentin toisessa lauseesta kohdan ”Palvelua ei voi tuottaa ostopalveluna.”

Siltaniemi Aki
Ensi- ja turvakotien liitto ry